

The University of Tehran Press

Social Capital Management

Home Page: <https://jscm.ut.ac.ir/>

Online ISSN: 2423-6233

The Effect of Social Capital on Organizational Crisis Management (Case Study: Education in Khuzestan Province)

Hassan Jorfi^{1*} | Fateme Khanifar²

1. Corresponding Author, Department of Management, Faculty of Educational Management, University of Farhangian, Ahwaz, Iran. E-mail: hassan.jorfi@gmail.com

2. Faculty and Hadith Science, Usual Al-Din College, Qom, Iran. E-mail: khanifarz@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article History:

Received November 20, 2023

Revised November 28, 2023

Accepted November 29, 2023

Published online June 15, 2024

Keywords:

Social Capital,

Crisis Management,

Components of Crisis Management,

Education.

ABSTRACT

The current research was conducted to investigate the relationship between social capital and organizational crisis management among education workers in Khuzestan province. This research is applied in terms of purpose and descriptive in terms of implementation. The statistical population of the research includes all the employees of the General Department of Education of Khuzestan province (1540 people), of which 310 people were selected as a sample through simple random sampling. Social capital questionnaire (Rasol Zadeh Aghdam et al., 2015) and crisis management questionnaire (Jahanbakhsh et al., 2015) were used to collect data. Data were analyzed using Pearson's correlation coefficient. The results of the findings indicated that there is a significant relationship between social capital (trust, participation, and cohesion) and the management of organizational crises of Khuzestan education staff; the more the amount of social capital of employees increases, the more the management of social crises will increase.

Cite this article: Jorfi, H. & Khanifar, F. (2024). The Effect of Social Capital on Organizational Crisis Management (Case Study: Education in Khuzestan Province). *Social Capital Management*. 11 (2), 187-198. Doi: <http://doi.org/10.22059/jscm.2023.368330.2460>

© Hassan Jorfi, Fateme Khanifar. **Publisher:** University of Tehran Press.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2023.368330.2460>

تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران سازمانی (مورد مطالعه: آموزش و پرورش استان خوزستان)

حسن جرفی^{۱*} | فاطمه خنیفر^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه مدیریت، دانشکده مدیریت آموزشی، دانشگاه فرهنگیان، اهواز، ایران. رایانامه: hassan.jorfi@gmail.com

۲. گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه اصول دین، قم، ایران. رایانامه: khanifarz@yahoo.com

چکیده

تحقیق پیش رو به منظور بررسی رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران سازمانی بین کارکنان آموزش و پرورش استان خوزستان انجام شد. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر اجرا توصیفی است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کارکنان اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان (۱۵۴۰ نفر) بود که از بین آن‌ها تعداد ۳۱۰ نفر از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه سرمایه اجتماعی (رسول‌زاده اقدم و همکاران، ۱۳۹۵) و پرسشنامه مدیریت بحران (جهان‌بخش و همکاران، ۱۳۹۵) استفاده شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون تحلیل شدند. نتایج یافته‌ها حاکی از این بود که بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، انسجام) و مدیریت بحران‌های سازمانی کارکنان آموزش و پرورش استان خوزستان ارتباط معناداری وجود دارد. هر چه بر میزان سرمایه اجتماعی کارکنان افزوده شود مدیریت بحران‌های اجتماعی نیز بیشتر خواهد شد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۰۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۲۶

کلیدواژه:

آموزش و پرورش،
سرمایه اجتماعی،
مدیریت بحران،
مؤلفه‌های مدیریت بحران.

استناد: جرفی، حسن و خنیفر، فاطمه (۱۴۰۳). تأثیر سرمایه اجتماعی بر مدیریت بحران سازمانی (مورد مطالعه: آموزش و پرورش استان خوزستان). مدیریت سرمایه اجتماعی، ۱۱ (۲) ۱۸۷-۱۹۸. DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2023.368330.2460>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© حسن جرفی، فاطمه خنیفر.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jscm.2023.368330.2460>

مقدمه

امروزه جوامع با محیطی غیرقابل پیش‌بینی و متغیر سروکار دارند و به طور مداوم با چالش‌های محیطی روبه‌رو هستند. خرد مدیریت بحران به مدیران چنین حکم می‌کند که جوامع و سازمان‌ها با نظارت صحیح بر محیط و پیرامون و تهیه برنامه‌هایی در جهت رویارویی با بحران‌ها و حوادث آنی می‌توانند از اشتباهات احتمالی در مدیریت بحران بکاهدند. در حقیقت، آمادگی دقیق‌تر و کارآمدتر جوامع و سازمان‌ها جهت رویارویی با بحران‌ها، نه تنها آسیب‌پذیری آن‌ها را کاهش می‌دهد، بلکه باعث یادگیری سازمان‌ها در فرایند مدیریت بحران و توسعه توانمندی جهت برخوردهای آنی نیز می‌شود (صمدی میارکلائی، ۱۳۹۴). اغلب در سازمان‌ها برای رسیدن به اهداف سازمانی با چالش‌های مختلف مواجه می‌شوند و پس از آن ممکن است با بحران مواجه شوند. بحران باعث ایجاد اختلال در سازمان می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت بحران ناشی از یک رویداد برنامه‌ریزی نشده است که به محیط سازمان آسیب می‌رساند و بر کارکنان و سیاست‌های کلیدی و ذی‌نفعان سازمان تأثیر می‌گذارد (Guo et al., 2021). مدیریت بحران یکی از موضوعات مهمی است که در طول سال‌های اخیر با تأکید بیشتری مورد توجه کارورزان حوزه عمل و اندیشه قرار گرفته است. ایجاد ترس در سازمان، از دست دادن کارکنان کلیدی، جابه‌جایی زیاد نیروی کار، عملکرد ضعیف به دلیل نداشتن انگیزه، اطلاعات نادرست، عدم درک مشکلات روانی، و عدم پاسخگویی مناسب از آثار بحران در سازمان است (Sudrajat & Latifa, 2020). پژوهش‌ها نشان داده‌اند برای مقابله با بحران و همچنین به حداقل رساندن عوارض وارده از بحران بر سازمان متغیرهایی مثل سبک‌های رهبری (Vay & Steinherr, 2023)، روابط سازمانی (Buhagiar & Anand, 2023)، تاب‌آوری (Parker, 2023) نقش دارند. یکی از متغیرهایی که انتظار می‌رود بر مدیریت بحران نقش بسیاری داشته باشد سرمایه اجتماعی است (Behera, 2023). نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن بوده که سازمان با سرمایه اجتماعی مدیریت‌شده در زمان بحران عملکرد بالاتری خواهد داشت (Binshir-Alketbi, 2023). از طرفی با توجه به نوع و حساسیت مشاغل در آموزش و پرورش زمینه و احتمال بروز فساد اداری در سطوح مختلف وجود دارد. مشکلات یادشده نشانه‌هایی از بحران در آموزش و پرورش است. به همین دلیل، مدیریت بحران برای پیشگیری و مقابله با بحران الزامی به نظر می‌رسد و این موضوع برای آموزش و پرورش استان خوزستان اجتناب‌ناپذیر است. برخی محققان تأثیر شاخص‌های سرمایه انسانی در مدیریت بحران را بررسی کرده‌اند (Nodez et al., 2022; Grabowska-Powaga, 2020; Fraser et al., 2021). اما در ایران پژوهشی که به بررسی سرمایه اجتماعی و نقش آن در مدیریت بحران سازمانی در آموزش و پرورش پرداخته باشد یافت نشد. با توجه به این شکاف پژوهشی و اهمیتی که سرمایه اجتماعی دارد و علاقه محقق به حیطه سرمایه اجتماعی و اینکه نتیجه پژوهش‌ها حکایت از آن دارد که این متغیر تأثیر مثبتی بر سازمان گذاشته است (نصراللهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ افسری، ۱۳۹۴)، محقق بر آن شد تا به بررسی سرمایه اجتماعی، شامل اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی، و نقش آن در مدیریت بحران‌های سازمانی در آموزش و پرورش بپردازد.

پیشینه نظری

مدیریت بحران

مدیریت بحران در واقع مجموعه‌ای از مهارت‌ها یا فرایندهای تحقیقی است که هنگام بروز خطرات یا موقعیت‌های مشکل‌ساز مورد استفاده قرار می‌گیرد (Horner, 2022). مدیریت بحران به مجموعه‌ای از دستورالعمل‌ها در مورد ارزیابی مؤثر، پاسخ، کاهش، و تسکین بحران اشاره دارد (Seeger et al., 2020). بر اساس نظریه گیرسون و کالیر، مدیریت بحران یک تلاش سیستماتیک توسط اعضای سازمان همراه ذی‌نفعان خارج از سازمان به منظور پیشگیری از بحران‌ها یا مدیریت مؤثر آن‌ها هنگام وقوع است. کارآمدی مدیریت بحران در سازمان‌های امروزی از راه یادگیری متقابل، هماهنگی و همکاری بین‌سازمانی، و اعتمادسازی بین سازمان‌هایی که در مدیریت بحران دخالت دارند افزایش می‌یابد. هدف مدیریت بحران کاهش و به حداقل ممکن رساندن آسیب از طریق ادغام منابع مختلف اجتماعی و سازمانی در سازمان با تصمیمات مناسب و تقویت توانایی بازایی جامعه از تأثیرات منفی است که جامعه را ایمن و پایدار و تاب‌آور می‌سازد (Ding & Liu, 2018).

سرمایه اجتماعی

فرانسیس فوکویاما سرمایه اجتماعی را این گونه تعریف می کند: «سرمایه اجتماعی وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش های غیر رسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است در آن سهیم اند». در تعریف عمومی، سرمایه اجتماعی عبارت است از یک جوهر اجتماعی که هماهنگی و همکاری را در جامعه تسهیل می کند (Kkubun, 2020; Fraser, Aldrich & 2020). در تعریفی دیگر سرمایه اجتماعی به شبکه ای از ارتباطات گفته می شود که دسترسی به منابع افراد درون شبکه را ممکن می سازد. این تعاملات و همکاری ها که به طور عام به آن سرمایه اجتماعی می گوئیم ریشه در هنجارها و ارزش های جامعه دارند (Kuchler et al., 2020; Makridis & Wu, 2021).

سرمایه اجتماعی از منظر اسلام

اسلام اهمیت فوق العاده ای برای اجتماع قائل است و به همین سبب مهم ترین احکام و شرایع خود، از قبیل حج و جهاد و نماز و انفاق و همین طور تقوای دینی، را بر اساس اجتماع قرار داده است. دین اسلام مردم را به اجرای دستورهای پروردگار دعوت می کند تا از این طریق، علاوه بر پاکی و تعالی معنوی افراد، سعادت زندگی اجتماعی آن ها نیز تأمین شود. در قرآن کریم در برخی از آیات از انسان ها خواسته شده با تبعیت از شریعت اسلام با هم متحد باشند و به دور از تفرقه و اختلاف زندگی اجتماعی خوبی داشته باشند. این آیات عبارتند از: آیات ۱۵۳ و ۱۵۹ سوره انعام، آیات ۱۰۳ و ۱۰۵ سوره آل عمران، و آیه ۴۶ سوره انفال. در آیات دیگری از قرآن کریم مسلمانان دعوت می شوند به اینکه بر اساس انفاق و اتحاد و به دست آوردن منافع و مزایای معنوی و مادی اجتماعات خاصی را تشکیل دهند؛ مانند آیه ۱۰ سوره حجرات، آیه ۲ سوره مائده، آیه ۱۰۴ سوره آل عمران (افسری، ۱۳۹۴). این اجتماعات مشابه همان گروه های اجتماعی است که در مباحث جدید سرمایه اجتماعی با عنوان مشارکت اجتماعی مطرح می شود، با این تفاوت که گروه های اجتماعی مورد نظر اسلام فقط در موازین اسلامی و بر اساس تقوا و خیرخواهی ایجاد می شوند. اکنون به بررسی دو آیه اخیر می پردازیم. آیه «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.» (آل عمران / ۱۰۴) مسلمانان را به تشکیل گروه هایی برای گسترش کارهای خیر و امر به معروف و نهی از منکر فرامی خواند و در آیه «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ.» (مائده / ۲) مسلمانان به تعاون و مشارکت گروهی در کارهای خوب و مفید و بر اساس تقوا دعوت می شوند. مطابق این آیه مسلمانان موظف به تعاون در کارهایی هستند که دارای دو ویژگی است: «البر» به معنای کار خوب و مفید و «التقوی» به معنای جلوگیری از اعمال خلاف. بنابراین تعاون در کارهایی توصیه شده که هم مفید و هم در چارچوب مقررات اسلامی باشد. نتیجه دیگر اینکه تعاون باید هم در دعوت به نیکی ها و هم در مبارزه با بدی ها انجام گیرد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۹). بنابراین، بر اساس اصل تعاون، فعالیت گروه های اجتماعی در مورد فعالیت های مفید و در چارچوب دستورهای الهی مورد توصیه اسلام است. در آیه ۲۰۰ سوره آل عمران می خوانیم: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ.» منظور از امر «اصبروا» صبر تک تک افراد است و بعد از آن امر «صابروا» آمده است که مسلمانان را به مصابره دعوت می کند. مصابره عبارت است از اینکه جمعیتی به اتفاق یکدیگر اذیت ها را تحمل کنند و هر یک صبر خود را به صبر دیگری تکیه دهد و در نتیجه برکاتی که در صفت صبر هست دست به دست هم دهد و تأثیر صبر بیشتر شود. در این آیه پس از دو امر «اصبروا» و «صابروا» امر «رابطوا» آمده که مسلمانان را به رابطه فرامی خواند. در انتهای آیه برای صبر و مصابره و مرابطة مسلمانان قیدی مطرح می شود و آن این است که این صبر و مصابره و مرابطة باید همراه با تقوای الهی باشد تا جامعه مسلمانان را به سعادت حقیقی برساند (طباطبائی، ۱۴۰۱). بنا بر پژوهش های انجام شده، سرمایه اجتماعی اسلامی نشئت گرفته از بنیان های معرفتی اسلام- نظیر ولایت حق تعالی، ولایت رسول و اولی الامر، وجود حیات اخروی و نظام پاداش اخروی- است که این اصول متمایز کننده این سرمایه با سرمایه های جوامع غربی است. در مجموع می توان نتیجه گرفت که اسلام تأکید فراوانی بر اتحاد و یکپارچگی جامعه اسلامی (اصل وحدت)، فعالیت گروه های اجتماعی در زمینه فعالیت های مفید و در چارچوب دستورهای الهی (اصل تعاون)، و گسترش روابط سالم میان مسلمانان با هدف اتحاد و وصل کردن نیروهای آن ها (مصابره و مرابطة) دارد.

قرآن و مقولات اصلی سرمایه اجتماعی

قبل از بررسی پژوهش‌های داخل و خارج، به ارائه آیاتی از قرآن کریم پرداخته می‌شود که مقوله‌های اصلی سرمایه اجتماعی از آن‌ها استخراج شده است (جدول ۱).

جدول ۱. مقوله اصلی سرمایه اجتماعی بر اساس آیات قرآن

ردیف	مقوله اصلی	منبع	مصادیق
۱	مشارکت و همکاری	«وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَىٰ وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ.» (مانده/ ۲)	آیه ۲ سوره مائده به این موضوع اشاره می‌کند که مؤمنان باید در کارهای نیک همکاری و تعاون کنند. اما همکاری برای ظلم و ستم و اهداف باطل ممنوع است؛ حتی اگر مرتکب آن برادر یا دوست نزدیک انسان باشد (مقیم، ۱۳۹۴: ۲۱).
۲	تعلق	«وَ آلفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ آلفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.» (انفال / ۳۹)	آیه ۳۹ سوره انفال به این اشاره می‌کند که مؤمنان مخلص که گرد تو را فراگرفته‌اند و از هیچ‌گونه فداکاری دریغ نمی‌کنند در گذشته مردمی پراکنده و با هم دشمن بودند. اما خداوند بر آنان نور هدایت تابانید و در دل‌های آنان دوستی و الفت ایجاد کرد (مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۹، ج ۳: ۲۱ - ۲۳).
۳	اعتمادسازی	«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَ لَا تَجَسَّسُوا وَ لَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ.» (حجرات / ۸)	ای کسانی که ایمان آورده‌اید از گمان‌ها بپرهیزید که برخی از گمان‌ها گناه است و در کار دیگران تجسس نکنید و بعضی از شما غیبت بعضی دیگر نکنند. آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده‌اش را بخورد؟ از آن کراهت دارید. پس از خدا بترسید، که خدا توبه‌پذیر مهربان است.
۴	انسجام منطقی و یکپارچگی	«وَ لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَ اختلفوا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ.» (آل عمران / ۸۰۱)	این آیه به مسلمانان را به مطالعه تاریخ پیشینیان خود و بررسی سرنوشت دردناک آن‌ها در اثر تفرقه دعوت می‌کند و از اینکه مسلمانان همچون اقوام پیشین خود مانند یهودیان و نصاری اختلاف را در پیش بگیرند و عذابی برای خود به وجود آورند آنان را بر حذر می‌دارد (مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۹، ج ۳: ۴۳).
۵	تعامل مؤثر	«وَ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ أَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ.» (شوری / ۹۴)	اصل شورا مهم‌ترین پدیده اجتماعی است که بدون آن، همه رفتار ناقص می‌ماند. با مطرح شدن مسائل در شورا افکار و عقل‌ها و دیدگاه‌ها و تجربه‌های مختلف به کمک هم می‌آید و لذا مسائل کم عیب و نقص و پخته‌تر و از لغزش دور می‌شود (مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۹، ج ۲۰: ۴۶۳).
۶	تنوع در دانش و مهارت	«وَ مَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ لِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.» (توبه / ۱۲۲)	آیه ۸۲۲ سوره توبه، جدا از مسائل جهاد، حکم مستقلی را مطرح می‌کند و آن این است که مسلمانان از هر قومی که هستند و هر میزان جمعیتی که دارند به عنوان یک واجب کفایی باید برای فراگیری تعلیمات و معارف اسلامی به مراکز بزرگ اسلامی بروند و پس از فراگیری علوم دینی به دیار خود بازگردند و دیگران را نیز آموزش دهند (مکارم‌شیرازی، ۱۳۹۹، ج ۸: ۱۹۳).

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های قبلی نشان دادند که رابطه معنادار بین توسعه سرمایه اجتماعی با مدیریت بحران سازمانی وجود دارد. محققان ارتباط برخی شاخص‌های توسعه سرمایه اجتماعی با مدیریت بحران سازمانی را بررسی کرده‌اند و نتایج تحقیقات آن‌ها نشان داده بین این عوامل با مدیریت بحران ارتباط معنادار وجود دارد. نتایج مطالعات (نصراللهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ افسری، ۱۳۹۴؛ مورشوت و

همکاران^۱، ۲۰۲۲؛ نودز و همکاران^۲، ۲۰۲۲؛ گرابوفسکا- پوواگا^۳، ۲۰۲۰؛ اوی^۴ و همکاران، ۲۰۱۷؛ فراسر^۵ و همکاران، ۲۰۱۰؛ آلدریچ^۶، ۲۰۱۰) حاکی از ارتباط بین سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران است. نودز و همکارانش (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر مدیریت بحران مبتنی بر جامعه بر تاب‌آوری در برابر بلایا با نقش میانجی سرمایه اجتماعی» به این نتیجه رسیدند که متغیر مدیریت بحران مبتنی بر جامعه بر تاب‌آوری شهروندان تأثیر مثبت و معنادار دارد. سرمایه اجتماعی همچنین در رابطه بین مدیریت بحران مبتنی بر جامعه و تاب‌آوری نقش میانجی ایفا می‌کند و در عین حال تأثیر مثبت و معنادار بر تاب‌آوری شهروندان دارد. مورسوت و همکارانش (۲۰۲۲) در پژوهشی تحت عنوان «پیوند تاب‌آوری، آسیب‌پذیری، و سرمایه اجتماعی برای تحقیقات بحران و بلایا» مدلی را ایجاد کردند که مفاهیم پیچیده‌ای را که اغلب در تحقیقات بحران و بلایا مورد مطالعه قرار می‌گیرند به هم مرتبط می‌کند. گرابوفسکا- پوواگا (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در فعالیت‌های اقتصادی لهستان در دوره بحران جهانی» به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی در حال ظهور می‌تواند به یک راه‌حل برای مبارزه با ترس‌های اجتماعی ناشی از فقدان عملیات منطقی در فرایندهای مدیریتی تبدیل شود. اوی و همکارانش (۲۰۱۷) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر تنوع هیئت‌مدیره در سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی در بحران» به این نتیجه رسیدند که تنوع هیئت‌مدیره در سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی به طور قابل توجهی عملکرد شرکت را بهبود نمی‌بخشد. نصراللهی و همکارانش (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن در اسلام» به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی نقشی مثبت و تأثیرگذار در جامعه امروزین دارد. آلدریچ (۲۰۱۰) در پژوهشی نقش سرمایه اجتماعی پس از وقوع بحران سیل را بررسی کرد. از دیدگاه این پژوهشگر، وجود یا فقدان برخی از ذخایر سرمایه اجتماعی مانند اعتماد بین شهروندان در جوامع متأثر از فاجعه می‌تواند درک این موضوع را تسهیل کند که چرا مردم در برخی از محلات شهرهایی مانند کوبه (ژاپن)، تامیل نادو (هند)، و نیواورلیان و لویزیانا (امریکا) فعالانه به یک‌دیگر کمک کردند؛ درحالی‌که در برخی دیگر از محلات هیچ‌گونه فعالیتی جهت کمک به دیگران انجام نشد. به نظر آلدریچ (۲۰۱۰) سرمایه اجتماعی می‌تواند هر دو حالت را از طریق ابتکارات محلی و مداخلات سازمان‌های خارجی عمیق‌تر کند. میماکی و شاو^۷ (۲۰۰۷) در مقاله «ارتقای آمادگی در برابر سوانح با سرمایه اجتماعی و ظرفیت محلی» در منطقه روستایی کوچی در ژاپن، علاوه بر تعریف عوامل مؤثر با استفاده از روش میدانی، به این نتیجه رسیدند که این منطقه با توجه به نوع روابط اجتماعی، رهبری محلی، سیستم نهادی نقش مهمی در آماده‌سازی جامعه محلی در برابر سوانح طبیعی دارد. ناکاگوا و شاو^۸ (۲۰۰۵) در پژوهشی نقش سرمایه‌های اجتماعی از قبیل اعتماد، هنجارهای اجتماعی، مشارکت، و شبکه‌های اجتماعی محلی را بررسی و به تأثیر مثبت ابعاد سرمایه اجتماعی در کاهش آثار سانحه از طریق بهبود توانایی‌های مدیریت سانحه جهت دستیابی به توسعه پایدار اشاره کردند. پلینگ^۹ (۲۰۰۳) در پژوهشی سرمایه اجتماعی (شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت، انسجام اجتماعی) را به عنوان شبکه‌ای از اصول کلیدی برای مداخلات قوی در مدیریت سوانح بیان می‌کند و آن را باعث ارتقای میزان همبستگی و اعتماد به قوانین در سطح جوامع محلی می‌داند. رشادت‌جو و همکارانش (۱۳۹۰) در پژوهشی نقش سرمایه اجتماعی در مدیریت بحران‌های اجتماعی کلان‌شهر رشت را بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشان داد بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با گام‌های مدیریت بحران ارتباط معناداری وجود دارد. گیاوریمیس و نیکولسرون^{۱۰} (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان «سرمایه اجتماعی دانشجویان دانشگاه گریک در طول همه‌گیری کووید ۱۹» نشان دادند در بستری که جامعه تحت تأثیر همه‌گیری این ویروس قرار گرفته است سرمایه اجتماعی بالا می‌تواند شرایط مناسبی را برای روابط اجتماعی مثبت و تعاملات دانشجویی ایجاد کند.

1. Morsut
2. Nodez
3. Grabowska-Powaga
4. Avey
5. Fraser
6. Aldrich
7. Mimaki & Shaw
8. Nakagawa & Shaw
9. Pelling
10. Giavrimis & Nikolaou

مدل مفهومی تحقیق

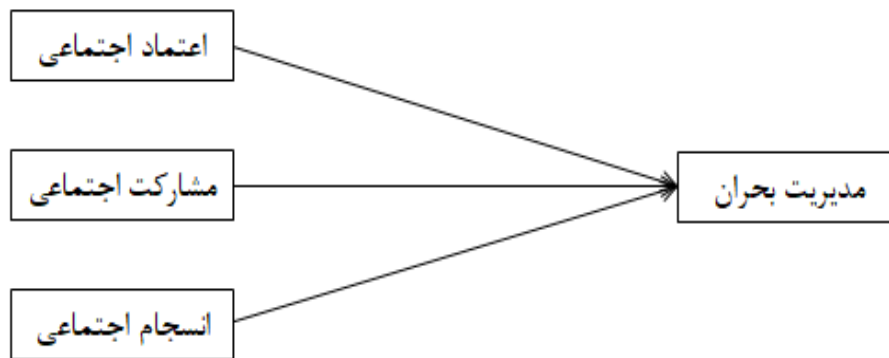
مدل مفهومی تبیین شناسایی متغیرها و فرضیه‌ها، روابط بین این متغیرها، و همچنین تعاریف مفهومی و عملیاتی را بر عهده دارد. تعاریف و توضیحات مربوط به هر یک از مؤلفه‌های پژوهش در مبانی نظری ارائه شده است. نتایج مطالعات (نصراللهی و همکاران، ۱۳۹۴؛ افسری، ۱۳۹۴؛ مورشوت و همکاران، ۲۰۲۲؛ نودز و همکاران، ۲۰۲۲؛ گرابوفسکا - پوواگا، ۲۰۲۰؛ اوی و همکاران، ۲۰۱۷؛ فراسر و همکاران، ۲۰۲۱) حاکی از ارتباط بین سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران است. بنابراین فرضیه‌های پژوهش عبارت‌اند از:

فرضیه اول: بین میزان اعتماد سازمانی کارکنان به عنوان مؤلفه سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران سازمانی در اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه دوم: بین میزان مشارکت سازمانی به عنوان مؤلفه سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران‌های سازمانی در اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان رابطه معنادار وجود دارد.

فرضیه سوم: بین میزان انسجام سازمانی به عنوان مؤلفه سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران‌های سازمانی در اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان رابطه معنادار وجود دارد.

نظر به پیشینه مطرح شده، مدل تحقیق در شکل ۱ قابل مشاهده است.

شکل ۱. چارچوب مدل مفهومی پژوهش

روش تحقیق

این پژوهش از بعد هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی همبستگی است که به تعیین رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران‌های سازمانی پرداخته است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کارکنان اداره کل آموزش و پرورش استان خوزستان (مشتمل بر ۱۵۴۰ نفر) بود که از بین آن‌ها تعداد ۳۱۰ نفر از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب شدند. در پژوهش حاضر جهت سنجش سرمایه اجتماعی از پرسشنامه سرمایه اجتماعی که توسط رسول‌زاده اقدم و همکارانش (۱۳۹۵) تهیه شده است استفاده شد. این پرسشنامه ۲۳ ماده با پنج مؤلفه اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، حمایت اجتماعی، انسجام اجتماعی، و حجم شبکه ارتباطی را مورد سنجش قرار می‌دهد که محقق در پژوهش حاضر از سه مؤلفه اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی با ۱۴ ماده برای سنجش سرمایه اجتماعی استفاده کرد. در پژوهش رسول‌زاده اقدم و همکارانش (۱۳۹۵) روایی محتوایی و صوری و ملاکی این پرسشنامه مناسب ارزیابی شد. در پژوهش حاضر جهت سنجش ضریب پایایی این پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای این پرسشنامه بالای ۰/۷ برآورد شد و ضریب پایایی به ترتیب برای اعتماد اجتماعی ۰/۶۸، مشارکت اجتماعی ۰/۶۹، انسجام اجتماعی ۰/۸۲ به دست آمد.

جهت سنجش مدیریت بحران از پرسشنامه مدیریت بحران که توسط جهان‌بخش و همکارانش (۱۳۹۵) تهیه شده استفاده شد. این پرسشنامه ۲۰ ماده دارد و پاسخ‌های آن بر اساس لیکرت پنج‌درجه‌ای از ۱ (برای کاملاً مخالفم) تا ۵ (برای کاملاً موافقم) نمره‌گذاری می‌شوند. در پژوهش اصغرانی (۱۳۹۸) ضریب پایایی این پرسشنامه از طریق روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ گزارش

شده و همچنین روایی محتوایی و صوری و ملاکی این پرسشنامه مناسب ارزیابی شده است. در پژوهش حاضر جهت سنجش ضریب پایایی این پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب $0/83$ به دست آمد.

یافته‌های تحقیق

در این پژوهش تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام شد. در بخش آمار توصیفی به بررسی شاخص مرکزی و پراکندگی (میانگین، انحراف معیار، کوچک‌ترین نمره، بزرگ‌ترین نمره) متغیرهای پژوهش پرداخته شد. در بخش آمار استنباطی نیز، پس از اطمینان از وجود مفروضه‌های تحلیل داده‌ها، از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۳ صورت گرفت. جدول ۲ یافته‌های توصیفی متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	شاخص آماری			
	میانگین	انحراف معیار	بزرگ‌ترین نمره	کوچک‌ترین نمره
اعتماد اجتماعی	۱۰/۵۴	۴/۲۵	۳	۱۲
مشارکت اجتماعی	۷/۵۸	۴/۹۸	۳	۱۱
انسجام اجتماعی	۶/۲۵	۳/۹۵	۳	۸
مدیریت بحران	۴۶/۳۷	۷/۰۵	۲۴	۷۲

همان‌طور که نتایج مندرج در جدول ۲ نشان می‌دهد، میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش به ترتیب در اعتماد اجتماعی $10/54$ و $4/25$ ، مشارکت اجتماعی $7/58$ و $4/98$ ، انسجام اجتماعی $6/25$ و $3/95$ ، مدیریت بحران $46/37$ و $7/05$ به دست آمد. یکی از مفروضه‌های تحلیل همبستگی نرمال بودن توزیع متغیرهاست. جهت بررسی نرمال بودن، از ضریب کجی و ضریب کشیدگی استفاده می‌شود. قدرمطلق ضریب کجی بزرگ‌تر از 3 تخطی از نرمال بودن داده‌ها را نشان می‌دهد. قدرمطلق ضریب کشیدگی بزرگ‌تر از 10 در تحلیل داده‌ها مسئله‌ساز است و قدر مطلق ضریب کشیدگی بزرگ‌تر از 20 مشکل جدی ایجاد می‌کند (کلاین، ۲۰۱۰؛ به نقل از سرانجه، ۱۳۹۳). در پژوهش حاضر جهت بررسی نرمال بودن متغیرها از کجی و کشیدگی متغیرها استفاده شد. جدول ۳ نتایج آزمون نرمال بودن متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۳. نتایج آزمون نرمال بودن متغیرهای پژوهش

مقیاس‌ها	شاخص‌های توصیفی			
	کجی	انحراف معیار کجی	کشیدگی	انحراف معیار کشیدگی
اعتماد اجتماعی	-۰/۱۴۰	۰/۲۶۶	-۱/۶۱۳	۰/۵۲۶
مشارکت اجتماعی	-۰/۰۹۹	۰/۲۶۶	-۱/۱۷۳	۰/۵۲۶
انسجام اجتماعی	۰/۲۲۷	۰/۲۶۶	-۱/۴۲۶	۰/۵۲۶
مدیریت بحران	-۰/۳۰۰	۰/۲۶۶	-۱/۰۷۶	۰/۵۲۶

همان‌طور که نتایج مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد، ضریب کجی (و ضریب کشیدگی) به ترتیب برای متغیرهای اعتماد اجتماعی $0/140$ و $1/613$ ، مشارکت اجتماعی $-0/099$ و $-1/173$ ، انسجام اجتماعی $0/227$ و $-1/426$ ، مدیریت بحران $0/300$ و $-1/076$ است. بنابراین، با توجه به معیار نرمال بودن، متغیرها همگی دارای قدر مطلق ضریب کجی کوچک‌تر از 3 و قدر مطلق ضریب کشیدگی کوچک‌تر از 10 هستند. پس، تخطی از نرمال بودن داده‌ها قابل مشاهده نیست. فرضیه‌های پژوهش بر اساس روابط بین متغیرهای بنا نهاده شده‌اند که برای بررسی این رابطه‌ها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. جدول ۴ ماتریس همبستگی بین متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۴. ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳	۴
۱ اعتماد اجتماعی	-			
۲ مشارکت اجتماعی	۰/۴۹۵**	-		
۳ انسجام اجتماعی	۰/۵۲۶**	۰/۴۴۰**	-	
۴ مدیریت بحران	۰/۳۶۵**	۰/۳۱۲**	۰/۳۵۲**	-

* $p \leq 0/05$, ** $p \leq 0/01$

همان طور که نتایج مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین اعتماد اجتماعی و مدیریت بحران $r=0/365$ مشارکت اجتماعی و مدیریت بحران $r=0/312$ و انسجام اجتماعی و مدیریت بحران $r=0/352$ به دست آمد که در سطح $p < 0/01$ معنادارند. بنابراین می‌توان بیان کرد که بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با مدیریت بحران رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

نتیجه

نتایج نشان داد بین میزان اعتماد سازمانی، مشارکت سازمانی، و انسجام سازمانی کارکنان به عنوان مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و مدیریت بحران سازمانی رابطه معنادار وجود دارد. این یافته‌ها تا حدودی هم‌سو با پژوهش فراسر و همکارانش (۲۰۲۱) هستند. سرمایه اجتماعی در سناریوی بحران مزایای زیادی دارد و مؤلفه‌های اعتماد و مشارکت و انسجام برای مقابله با بحران و مهارت‌های مهم مدیریتی می‌تواند در جهت افزایش سرمایه اجتماعی مؤثر باشد. بنابراین آنچه برای تقویت سرمایه اجتماعی در هر جامعه مهم است اهمیت دادن به نظر و خواسته‌های دیگران، وجود انتقاد سازنده در سازمان‌ها، حمایت از عواطف و احساس افراد جامعه، و توجه به ارزش‌های انسانی است؛ همان‌گونه که در آیه ۱۱۳ سوره آل عمران و آیه ۳۳ سوره شوری بر این مسئله تأکید شده است و روابط مفید میان افراد را گسترش می‌دهد. خداوند در مورد ارزش‌های انسانی در آیه ۷۱ سوره اسرا فرموده است: «و لقد کرمنا بنی آدم و حملناهم فی البر و البحر و رزقناهم من الطیبات و فضلناهم علی کثیر ممن خلقنا تفضیلاً». در جامعه اسلامی هر انسانی محترم و دارای ارزش و شخصیت است. مشارکت فرد و سازمان چنان به هم وابسته‌اند که نمی‌توان بین آن‌ها حد و مرزی قائل شد. حل بحران در سازمان به روش‌های گوناگون بر مدیریت دیگران و عواطف آن‌ها و همچنین شاخص‌های اقتصادی-اجتماعی سازمان اثر می‌گذارد. از این رو، تأمین آرامش و حل بحران افراد سازمان به معنای یک هویت وابسته به اعضای خود حائز اهمیت تلقی می‌شود. این اتفاق مهم روی نخواهد داد مگر با همدلی و مشارکت و اعتماد به یک‌دیگر. بدون مشارکت و اعتماد اجتماعی قطعاً حال افراد سازمان خوب نخواهد بود. هر اندازه رابطه مردم و مدیران ارشد بهبود یابد مشارکت اجتماعی نیز افزایش می‌یابد و مدیریت بحران برای ارشدها راحت‌تر خواهد بود. سرمایه اجتماعی موجب رشد اعتماد نیز می‌شود و این در حالی است که نوعی رابطه متقابل بین اعتماد اجتماعی و مدیریت وجود دارد؛ به گونه‌ای که به همراه اعتماد مفاهیمی مانند همکاری و امید و دگرخواهی مطرح می‌شود. از سویی این مؤلفه رکن رکن حاکمیت هر نظام سیاسی و مبنای مشروعیت آن است. از این رو، سرمایه اجتماعی مناسب‌ترین راه‌حل برای همه مشکلات جامعه مدرن است. چون فقدان سرمایه اجتماعی ناامیدی را در فرد تقویت می‌کند. بنابراین افزایش برنامه‌های فرهنگی و مذهبی در دانشگاه، توجه به مراسم بومی و مذهبی، تقویت کارهای گروهی، صداقت و روراستی، اجرای مناسک دینی به صورت جمعی، تعاون و همیاری، ترغیب آحاد مردم به تصمیم‌گیری مشارکتی، خانواده از دید نظام ارزشی اسلام اهمیت دارد. لزوم مشارکت در جامعه اسلامی در آیات ۳۳ سوره شورا و آیه ۱۱۳ سوره آل عمران مطرح شده است. بر این اساس، حاکمان دولت اسلامی موظف هستند که مردم را در تصمیم‌گیری‌های خود شریک کنند و سلايق و نظر آن‌ها را مد نظر قرار دهند. با مقایسه نتایج پژوهش‌های مشابه با نتایج پژوهش حاضر مشخص شد اولاً شاخص‌های سرمایه اجتماعی دارای رابطه با متغیرهای مورد مطالعه هستند. ثانیاً هر چه بر میزان شاخص‌های سرمایه اجتماعی افزوده شود متغیرهای مورد سنجش متقابل نیز ارتقا می‌یابد. در نهایت با عنایت به نتایج حاصله مشهود است در آموزش و پرورش استان خوزستان هر چه بر شاخص‌های سرمایه اجتماعی افزوده شود مدیریت بحران‌های اجتماعی نیز مطلوب‌تر خواهد شد.

پیشنهاد

- با توجه به نتایج پژوهش، یکی از عوامل اثرگذار بر تقویت سرمایه اجتماعی «اعتماد» است که از درجه اهمیت بسیاری نیز برخوردار است. در نتیجه پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزی کلانی به منظور گسترش اعتماد و ارتباط بین اقوام و مذاهب مختلف ایجاد شود که موجبات همدلی و همبستگی را فراهم کند تا زمینه مشارکت هر چه بیشتر کارکنان آموزش و پرورش در نهاد جامعه نیز فراهم آید.
- برای ایجاد مشارکت سازمانی، تعیین اهداف روشن و دست‌یافتنی باعث ایجاد تعامل می‌شود و می‌تواند تأثیر پایداری بر مشارکت داشته باشند. ملاقات با کارکنان و گزارش‌گیری نیز منجر به ایجاد مشارکت سازمانی می‌شود. شناساندن اهداف سازمان به کارکنان، گفت‌وگوهای رشد و توسعه شغلی، ارائه پاداش بر اساس عملکرد، مشارکت کارکنان و قدردانی از کارکنان نیز برای افزایش مشارکت سازمانی پیشنهاد می‌شود.
- از آنجا که امروزه شاهد نوعی گسست یا تضعیف در تعاملات هستیم که مانع بزرگی برای حفظ و تقویت سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود، لازم است مدیران ارشد سازمان برای مدیریت بحران بیش از پیش به اهمیت سرمایه اجتماعی به‌ویژه اعتماد اجتماعی توجه کنند تا از بروز هر گونه ناامیدی، از خودبیگانگی، و بی‌اعتنایی اجتماعی که زمینه‌های تضعیف اعتماد اجتماعی است جلوگیری شود.

منابع

- افسری، علی (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی در اسلام. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم، ۶(۳)، ۱ - ۱۰.
- اصگران‌انبی، محمد (۱۳۹۸). بررسی تأثیر ویژگی‌های ساختار سازمانی و تصمیم‌گیری مشارکتی بر مدیریت بحران در صنایع نفت، گاز، و پتروشیمی (مورد مطالعه: شرکت پتروشیمی مهاباد). پایان‌نامه کارشناسی/ارشد. رشته مدیریت دولتی. گرایش توسعه منابع انسانی. دانشکده اقتصاد، مدیریت، و حسابداری. دانشگاه پیام نور استان آذربایجان شرقی. مرکز مراغه.
- جهان‌بخش، حیدر؛ پورناصری، شهناز؛ جابری، میثم و اسدی‌بیکر، محمد رضا (۱۳۹۵). تبیین نقش سایت‌های پروازی سبک چندمنظوره با اولویت کاربری مدیریت بحران در مقیاس شهری و بررسی معیارهای مؤثر در مکان‌یابی آن‌ها. مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری. تهران. ایران.
- رسول‌زاده‌اقدام، صمد؛ عدلی‌پور، صمد و کوهی، خدیجه (۱۳۹۵). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی با هویت بااندیشانه. توسعه اجتماعی، ۱۱(۲)، ۹۵ - ۱۲۲.
- صمدی میارکلائی، حمزه و صمدی میارکلائی، حسین (۱۳۹۴). ارائه الگوی رهبری بحران برای رهبران و مدیران بسیج. مطالعات راهبردی بسیج، سال ۱۸، شماره ۶۱، ۳۱ - ۶۴.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۴۰۱). *المیزان فی تفسیر القرآن*. قم: حکمت فراز.
- عزیزی، سعید (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین توسعه سرمایه انسانی و مدیریت بحران (مورد مطالعه: سازمان امور مالیاتی کشور). مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۶، شماره ۱، ۱۲۱ - ۱۴۱.
- عمیدزنجانی، عباسعلی (۱۳۸۶). قواعد فقه بخش حقوق عمومی. تهران: سمت.
- مکارم‌شیرازی، ناصر (۱۳۹۹). تفسیر نمونه. ج ۴. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مقیمی، سید محمد (۱۳۹۴). اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام. ج ۴. تهران: راه‌دان.
- موسوی مقدم، سید محمد و محمدی، مروت (۱۳۹۵). بررسی نقش مسجد در افزایش سرمایه اجتماعی بر اساس نمازگزاران اصلی آن در قرآن و حدیث. مدیریت سرمایه اجتماعی، س ۳، ش ۱، ۱۳۹ - ۱۶۲.
- نصراللهی، زهرا؛ مکیان، نظام‌الدین و اسلامی، راضیه (۱۳۹۴). سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن در اسلام. اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۱۳، ۳ - ۲۱.
- Afsari, A. (2014). Social capital in Islam. *Interdisciplinary researches of the Holy Quran*, 6(3), 1-10. (in Persian)
- Aldrich, D. & Meyer, M. (2010). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254-269. DOI:10.1177/0002764214550299
- Amid Zanjani, A.D. (2016). *The rules of jurisprudence of the public law department*. Tehran: Semit. (in Persian)
- Asgharan-Anbi, M. (2018). Investigating the impact of organizational structure characteristics and collaborative decision-making on crisis management in oil, gas and petrochemical industries (Subject of study: Mahabad Petrochemical Company). *Master's Thesis*. Department of Public Administration. Human Resources Development. (in Persian)
- Avey, J. B., Luthans, F., & Youssef, C. M. (2010). The additive value of positive psychological capital in predicting work attitudes and behaviors. *Journal of Management*, 36, 430-452.
- Azizi, S. (2018). Investigating the relationship between human capital development and crisis management. *Social Capital Management*, 6(1), 121-141. (in Persian)
- Behera, J. K. (2023). Role of social capital in disaster risk management: a theoretical perspective in special reference to Odisha, India. *International journal of environmental science and technology*, 20(3), 3385-3394. <https://doi.org/10.1007/s13762-021-03735-y>
- Binnashir-Alketbi, A. H. S., Jimber-del-Río, J. A., Ibañez-Fernández, A., & Vergara-Romero, A. (2023). Human Resource Development and Crisis Management: The Role of Communication and Learning in the United Arab Emirates. *TEM Journal*, 12(2). DOI:10.18421/TEM122-59
- Buhagiar, K. & Anand, A. (2023). Synergistic triad of crisis management: leadership, knowledge management and organizational learning. *International journal of organizational analysis*, 31(2), 412-429. DOI:10.1108/ijoa-03-2021-2672
- Ding, X.F. & Liu, H.C. (2018). A 2-dimensions uncertain linguistic DEMATEL method for identifying critical success factors in emergency management *Applied Soft Computing*, 71, 386-395. <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2019.11.169>
- Fraser, T., Page-Tan, C., & Aldrich, D. P. (2021). Won't You Be My Neighbor? Uncovering ties between Social Capital and COVID-19 Outcomes at Local Levels. DOI:10.2139/ssrn.3788540

- Giavrimis, P. & Nikolaou, S-M. (2020). The Greek university students social capital during the covid-19 pandemic. *European Journal of Education Studies*, 7(8). DOI:10.46827/ejes.v7i8.3175
- Grabowska-Powaga, A. (2020). The role of social capital in economic activities in Poland in the period of global crisis. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego Wrocławiu*, 64(7), 37-45. DOI:10.15611/pn.2020.7.03
- Guo, J., Liu, N., Wu, Y., & Zhang, C. (2021). Why do citizens participate on government social media accounts during crises? A civic voluntarism perspective. *Information & Management*, 58(1). doi: 10.1016/j.tele.2021.101619
- Holtskog, H. & Ringen, G. (2013). Opportunities in the wake of crisis. *Procedia CIRP*, 7, 73-78. DOI:10.1016/j.procir.2013.05.013
- Horner, C. (2022). Reconstructing the Concept of Organizational Crisis: Using the Historic Case of Mississippi Chemical Corporatio.
- Jahanbakhsh, H., Pournasari, S., Jabri, M., & Asadi Pekar, M.R. (2015). Clarifying role of multi-purpose using crisis management. *Civil engineering, architecture and urban management*. (in Persian)
- Kkubun, K. (2020). Social Capital May Mediate the Relationship between Social Distance and OVID-19 Prevalence.
- Koshy, M. & Smith, D. (2023). Community resilience implications institutional response under uncertainty. *Sustainable Development*.
- Kuchler, T., Dominic, R., & Johannes, S. (2020). "The Geographic Spread of COVID-19 Correlates with Structure of Social Networks as Measured by Facebook." NBER working paper.
- Makarem Shirazi, N. (2019). *Sample interpretation*. 4th edition. Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiya Publications. (in Persian)
- Makridis, C. A. & Wu, C. (2021). *How social capital helps communities weather the COVID19 pandemic*, 16(1), e0245135. DOI:10.1371/journal.pone.0245135
- Mimaki, J. & Shaw, R. (2007). Enhancement of disaster preparedness with social capital and community capacity: A perspective from a comparative (Case study of rural communities in Kochi, Japan). *SUISUI Hydrological Research Letters*, 1, 5-10. <https://www.jstor.org/stable/25622761>
- Moghimi, S.M. (2014). *The principles and foundations of management from the perspective of Isla*. Tehran. (in Persian)
- Mousavi-Moghadam, S.M. & Mohammadi, M. (2015). Investigating the role of mosque in increasing social capital based on its main in the Qur'an. *Social Capital Management*, 3(1), 139-162. (in Persian)
- Morsut, C., Kuran, C., Kruke, B. I., Orru, K., & Hansson, S. (2022). Linking resilience, vulnerability, social capital and risk awareness for crisis and disaster research. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 30(2), 137-147. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12375>
- Nakagawa, Y. & Shaw, R. (2004). Social capital: A missing link to disaster recovery. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 22(1), 5-34. DOI: 10.4236/jmp.2014.56046
- Nasrullahi, Z., Makian, N. A., & Eslami, R. (2014). Social capital and its components in Islam. *Scientific-promotional quarterly of Islamic economics and banking*, 13, 3-21. (in Persian)
- Nodez, A. S., Yaghoubi, N. M., & Keikha, A. (2022). The effect of community-based crisis management on the resilience to disasters with the mediating role of social capital. *International Journal of Human Capital in Urban Management*, 7(2).
- Parker, L. D. (2023). Crisis Management and resilience: Reflections and directions. *Financial Accountability & Management*.
- Pelling, M. (2003). *The Vulnerability of Cities: Natural Disaster and Social Resilience*, Earthscan Publications Ltd.
- Samadi Miyarklai, H. & Samadi Miyarklai, H. (2014). Providing a comprehensive crisis leadership model for Basij leaders and managers. *Basij Strategic Studies Quarterly*, 31-64. (in Persian)
- Rasulzadeh Aghdam, P., Adlipour, S., & Kohi, K. (2015). Analyzing the relationship between social capital and rethinking identity. *Social Development Quarterly*, 11(2), 95-122. (in Persian)
- Seeger, M. W., Reynolds, B., & Sellnow, T. L. (2020). Crisis and emergency risk communication in health contexts: Applying the CDC model to pandemic influenza. In *Handbook of risk and crisis communication*. 493-506.
- Sriyani, G. T. W. (2021). Impact of Social Capital Empowerments on the Businesses Success among the Micro and Small-Scale Tourism Entrepreneurs in Sri Lanka. *Journal of Management*, 12(1), 225-243. DOI:10.4038/wjm.v12i1.7522
- Sudrajat, A. R. & Latifa, S. (2020). Perencanaan Tenaga Kependidikan. At-Tazakki. *Jurnal Kajian Pendidikan Islam Humaniora*, 4(2), 268-277.
- Tabatabayi, M.H. (1401). *Al-Mizan in Tafsir al-Qur'an*. Qom: Hekmat Faraz Publications. (in Persian)
- Vay, C. & Steinherr, V. (2023). Leadership in a digitalized and crisis-ridden world: towards a comprehensive overview of relevant competencies for leaders. <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/17/13129>